

УДК 614.253:140.8-043.83:61-057.875

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНА СКЛАДОВА ТА “ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ЛІКАРЯ УКРАЇНИ” У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО СПЕЦІАЛІСТА

Ю. М. Колесник, Ю. М. Нерянов, В. А. Візір, О. В. Деміденко

Запорізький державний медичний університет

PROFESSIONAL AND ETHICAL COMPONENT AND “ETHICAL CODE OF DOCTOR OF UKRAINE” IN FORMATION OF THE WORLDVIEW OF A FUTURE MEDICAL SPECIALIST

Yu. M. Kolesnyk, Yu. M. Neryanov, V. A. Vizir, O. V. Demidenko

Zaporizhzhia State Medical University

Розглянуто деякі аспекти формування світогляду, загальнолюдських моральних і професійно-етичних якостей майбутніх фахівців у системі професійної медичної підготовки з урахуванням етичних вимог до професійної лікарської діяльності та основних принципів “Етичного кодексу лікаря України”.

The following aspects were examined: some aspects of worldview formation, human moral and professional and ethical qualities of future professionals in the system of medical training including ethical requirements to medical practice and main principles of “Ethical Code of Doctor of Ukraine”.

Вступ. У сучасних умовах ефективність діяльності медичних закладів і надання медичної допомоги населенню залежить не лише від фахового рівня медичних працівників, а й від рівня їх професійно-етичних знань, свідомості та культури. Розв’язання проблем становлення професійно-етичної культури майбутніх медиків вимагає перегляду організаційно-педагогічних засад і методики підготовки медичних працівників, формування в них гуманності, моральних переконань, професійних цінностей, набуття певного практичного досвіду, необхідного для реалізації гуманістичних знань у практичній діяльності в галузі охорони здоров’я. Виховання моральних принципів у студентів медичних навчальних закладів передбачає формування духовного світу майбутніх медиків, врахування основних засад становлення та професійного розвитку їхнього світогляду, гуманістичних переконань, постійне збагачення професійно-етичних знань, вироблення свідомого ставлення до навчання, самоосвіти; виховання психологічної стійкості та позитивних емоцій від медичної діяльності, розвиток гідності та громадянської позиції. У свою чергу, соціально-психологічною основою ефективного виховання професійно-етичної культури є такі моральні риси, як співпереживання та милосердя. Вони мають ста-

ти внутрішньою духовною потребою, моральним кредо людини, яка їх виражає повсякденними вчинками та діями.

Основна частина. Формування професійно-етичної культури розглядають як своєрідну технологію освітньої діяльності, яка передбачає певні етапи, що становлять структуру професійного та морально-правового виховання. Цей процес включає професійно-етичне самовизначення майбутнього медика й інтеграцію окремих набутих професійно-етичних якостей у єдине ціле в ході навчання. Основою є гуманістичне спрямування особистості, що передбачає добровільність, власну ініціативу і творчість у виконанні відповідних навчально-пізнавальних дій, прагнення до саморегуляції своїх професійно-етичних знань, а також спрямування зусилля викладачів на виявлення у студентів стійкого інтересу до розвитку професійно-етичних якостей.

В основі формування професійно-етичної культури майбутніх лікарів лежать три взаємопов’язані складові професійної етики медичного працівника: моральна свідомість, моральна діяльність та моральні відносини. Рівень сформованості професійно-етичної культури виражається в потребі самовдосконалення і самовираження в умовах професійної діяльності та у неперервності підвищення кваліфікації. Завдання формування професійної етики майбутніх фахівців

© Ю. М. Колесник, Ю. М. Нерянов, В. А. Візір, О. В. Деміденко

полягає у розвитку моральної свідомості, формуванні моральних почуттів і переконань; виробленні звичок моральної поведінки тощо, а основою формування етичних поглядів є знання принципів, вимог і норм моралі та їх специфічного відображення у професійній діяльності в певній галузі.

Специфіка професійно-етичної культури майбутнього медичного працівника визначається своєрідністю діяльності медика, широким спектром його професійних функцій і різноманітних морально-правових аспектів діяльності. Тобто професійно-етична культура медичного працівника є інтегрованою якістю особистості майбутнього спеціаліста, яка формується у процесі професійної підготовки в міру засвоєння студентом певних цінностей, закладених у професійному і духовному досвіді діяльності в галузі охорони здоров'я та розвитку медицини як науки.

Дослідники розглядають лікарську діяльність як особливий вид соціальної діяльності, спрямований насамперед на надання медичної допомоги хворим і на передання нагромадженого досвіду від старших поколінь до молодших з метою підготовки їх до виконання професійних обов'язків у суспільстві. І, хоча лікарська освіта сьогодення включає багато взаємодій учнів та викладачів, на відміну від взаємин один на один колишніх часів, це, як і раніше, залежить від доброї волі і самовідданості лікарів-наставників. Студенти-медики зобов'язані своїм вчителям, без яких лікарська освіта була б скорочена до самоінструктування.

Зі свого боку, вчителі повинні ставитися до своїх учнів з повагою і служити гарним прикладом у поводженні з пацієнтами. Так звана “прихована навчальна програма” лікарської освіти, тобто стандарти поведінки, які демонструються практикуючими лікарями, є набагато більш впливовими, ніж явний навчальний курс лікарської етики, і, якщо існує конфлікт між вимогами етики та відносинами і поведінкою вчителів, студенти-медики більшою мірою будуть брати приклад зі своїх наставників. Вчителі також мають особливе зобов'язання не вимагати від студентів участі в неетичних практиках. У багатьох медичних навчальних закладах світу існує клас представників або медичних студентських товариств, які, окрім інших функцій, можуть піднімати тривогу з приводу етичних проблем у лікарській освіті. Студенти повинні мати доступ як до таких механізмів, так і до відповідної підтримки, у разі необхідності взяти питання до більш формального процесу. Очікується також, що, зі свого боку, студенти-медики покажуть високі стандарти етичної поведінки, необхідної для майбутніх

лікарів. Вони повинні ставитися до інших студентів колегіально і бути готовими запропонувати допомогу, коли це буде необхідно, включаючи поради щодо виправлення становища у зв'язку з непрофесійною поведінкою. Перед майбутнім лікарем постають також і інші вимоги: загальна висока культура, культура лікарської діяльності, організованість у роботі, акуратність та охайність, порядність та безкомпромісність. Крім цього, лікар повинен володіти якостями, які є обов'язковими для лікарської професії: сумлінне ставлення до своїх службових обов'язків, свідомість обов'язку і відповідальності, привітність та витримка, терпимість, наполегливість для досягнення позитивних результатів лікування, поєднання обачливості і зваженості у лікувальному процесі, важливе доброзичливе ставлення до хворих, співчуття їм. Лікар повинен уміти керувати своїми емоціями і поведінкою в інтересах хворого.

Знання, які отримують студенти в навчальних закладах, несуть певну смислову функцію, що зумовлює виникнення пізнавальної та професійно спрямованої мотивації. Поступовий перехід у межах професійної підготовки від навчальної діяльності до професійної забезпечує поетапну трансформацію мотивів із навчальних у професійні. Ефективним процесом підготовки вважається лише за умов взаємозв'язку професійного навчання з професіоналізацією майбутнього фахівця. На нашу думку, професіоналізація передбачає не лише включення особистості у професійну діяльність, наявність вимог до професійної освіти та рівня кваліфікації, існування суспільної потреби у професійному вдосконаленні, а й формування належного рівня професійно-етичної культури.

Необхідність впорядкування існуючих морально-деонтологічних норм професійної поведінки медика визріла доволі давно, власне, сама Клятва Гіппократа є яскравим цьому прикладом. Женевська декларація, Міжнародний кодекс медичної етики, Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта, Гельсінська декларація – ось лише деякі нормативні акти, які були прийняті світовою медичною спільнотою в ХХ столітті.

Українські медики, безперечно, не могли стояти осторонь цього важливого поступу морально-етичних засад у лікарській праці. Сучасними спробами унормувати етичні та деонтологічні принципи роботи лікаря було розробка та видання “Етичного кодексу лікаря” у 1997 та 2008 роках. І хоча ці кодекси не набули значного поширення, праця не була марною: необхідність прийняття подібного документа неминуче постала перед медичною спільнотою

України. А тому після тривалої роботи “Етичний кодекс лікаря України” було прийнято та підписано на Всеукраїнському з’їзді лікарських організацій та X З’їзді Всеукраїнського лікарського товариства в Євпаторії 27 вересня 2009 року.

Основним принципом “Етичного кодексу лікаря України” є моральна відповідальність лікаря перед медичною спільнотою та суспільством за свою професійну діяльність, а також необхідність доповнення механізмів правового регулювання взаємовідносин лікаря та пацієнта нормами медичної етики і деонтології. Моральні засади професійної діяльності лікаря, які були систематизовані у статтях кодексу, віддзеркалюють положення Міжнародного кодексу лікарської етики, Гельсінської декларації, Загальної декларації про геном і права людини, Конвенції про захист прав та гідності людини з огляду на застосування досягнень біології та медицини. “Етичний кодекс лікаря України”, як і належить такому документу, узагальнює та об’єднує вітчизняні та зарубіжні надбання суспільної моралі та професійної етики і деонтології в одному документі. Він визначає норми поведінки медичних і наукових працівників, а також адміністраторів, які займаються лікувально-профілактичною та науковою діяльністю в галузі охорони здоров’я.

Вперше за всю історію незалежності нашої країни українська медицина отримала єдиний загальнодержавний кодекс лікаря – зведення морально-етичних правил, яких слід дотримуватися медичним працівникам, вченим та керівникам сфери охорони здоров’я. Його основне завдання – впорядкувати відносини між лікарями, пацієнтами, медичними організаціями, а

також визначити етичні норми, якими керуватимуться фахівці під час проведення наукових досліджень.

Останній варіант кодексу, увібравши всі попередні напрацювання, став єдиним загальнодержавним документом, який регламентує морально-етичні аспекти роботи лікаря України. Фактично, “Етичний кодекс лікаря” – це спроба викладу на папері високоморального підґрунтя професійної лікарської діяльності. У кодексі, зокрема, визначено, що життя та здоров’я людини – головні, фундаментальні цінності. Діяльність лікаря спрямована на їх збереження від моменту зачаття та вимагає від нього гуманного ставлення до людини, поваги до її особистості, співчуття та співучасті, доброзичливості, благодійності та милосердя, терплячості, взаємодовіри, порядності та справедливості. Лікар повинен пам’ятати, що головний суддя на його професійному шляху – це, насамперед, совість.

Висновки. Отже, важливим елементом системи професійної медичної підготовки, яка сприятиме формуванню світогляду, загальнолюдських моральних і професійно-етичних якостей майбутніх фахівців та враховуватиме етичні вимоги до професійної діяльності є вивчення положень “Етичного кодексу лікаря України”. Це необхідно, аби майбутні лікарі готувалися з початку свого професійного життя до дотримання морально-етичних вимог і зобов’язалися наслідувати моральні принципи, прописані у кодексі, що, у свою чергу, матиме безпосередній вплив на процес і результати їх професійної діяльності, насамперед через ставлення до своїх робочих обов’язків і до своїх професійних якостей.

Література

1. Дудікова Л. В. Особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах глобалізації / Л. В. Дудікова // Професійна освіта. – 2012. – № 4. – С. 38–42.
2. Етичний кодекс лікаря: довідник / за заг. ред. І. Д. Герич. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2008. – 22 с.
3. Етичний кодекс лікаря України // Здоров’я України. – 2009. – № 19(224). – С. 30–31.
4. Колісник-Гуменюк Ю. І. Концептуальні основи формування професійно-етичної культури майбутніх медиків / Ю. І. Колісник-Гуменюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2011. – № 5. – С. 23–33.

5. Малей М. Етичний кодекс лікаря України: крок до цивілізованої медицини / М. Малей // Укр. медичний часопис. – 2009. – № 6 (74). – С. 6–7.

6. Лікар. Особливості професії, моральний кодекс / В. Є. Нейко, М. В. Близнюк, О. З. Венгрович [та ін.] // Галицький лікарський вісник. – 2011. – Т. 18, № 1. – С. 135–137.

7. Підручник з лікарської етики / Світове лікарське товариство ; за ред. Л. Пирога – К., 2009. – 136 с.

8. Синиця В. Моральні засади лікарського фаху: “Етичний кодекс лікаря України” у світлі законодавства / В. Синиця // Народне здоров’я. – 2014. – № 2 (299). – С. 3.

Отримано 08.04.14